

Зражевський Сергій Клим Чурюмов: «Я завжди повторюю, що я — українець.
Для мене це принципове питання»

**КЛИМ ЧУРЮМОВ:
«Я ЗАВЖДИ ПОВТОРЮЮ, ЩО Я — УКРАЇНЕЦЬ.
ДЛЯ МЕНЕ ЦЕ ПРИНЦИПОВЕ ПИТАННЯ»**

С. Зражевський — журналіст,
Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди
(м. Переяслав-Хмельницький, Україна)

E-mail: zrashuk@ukr.net

У статті автор звітує про круглий стіл «Клим Чурюмов — людина сторіччя», що відбувся 29 квітня 2015 року у Переяслав-Хмельницькому державному педагогічному університеті імені Григорія Сковороди. Клим Чурюмов — всесвітньовідомий український астрофізик, першовідкривач комет Чурюмова-Герасименко (1969) та Чурюмова-Солодовникова (1986), директор Київського планетарію, член-кореспондент Національної академії наук України.

У рамках роботи круглого столу увазі учасників було запропоновано виставково-інформаційні та мистецькі експозиції у бібліотечному просторі університету, серед яких — мистецький вернісаж «Космос далекий і близький». З докладами виступи В. Хомич, К. Чурюмов, Г. Железняк, О.Шкіра, О. Базалук та ін.. На завершення роботи круглого столу гості та учасники наукового зібрання відвідали з екскурсією Музей космосу Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

Ключові слова: Клим Чурюмов, космос, комета Чурюмова-Герасименко, Переяслав-Хмельницький, космічна освіта, космічна Україна, бібліотека.

**KLIM CHURYUMOV:
“I ALWAYS REPEAT THAT I AM UKRAINIAN.
FOR ME IT IS A MATTER OF PRINCIPLE”**

Sergiy Zrazhevskuy — journalist,
Pereyaslav-Khmelnytsky Hryhoriy Skovoroda State Pedagogical University
(Pereyaslav-Khmelnytsky, Ukraine)

In this article the author reports about the round table “Klim Churyumov - Person of the Century” which held at the Hryhoriy Skovoroda State Pedagogical University of Pereyaslav-Khmelnytsky on April 29, 2015. Klim Churyumov is a Ukrainian world famous astrophysicist, discoverer of Churyumov-Gerasimenko comet (1969) and Churyumov-Solodovnikov comet (1986), director of the Kiev planetarium and corresponding member of National Academy of Sciences of Ukraine.

Within a framework of the round table exhibition, information and art displays were introduced for participants' consideration in the library of the University, among which is Art Opening Day “Space far and near.” Valeriy Khomich, Klim Churyumov, Galina Zhelezniak, Olga Shkira, Oleg Bazaluk etc. gave reports. At the end of the round table participants and guests of scientific meeting visited National Museum of Space History at the ethnographic village “Pereyaslav”.

Key Words: Klim Churyumov, space, Churyumov-Gerasimenko comet, Pereyaslav-Khmelnytsky, cosmic education, space Ukraine, library.

Буквально за одну ніч з відомого в наукових колах фахівця він перетворився на зірку світового масштабу. Минулої осені про нього дізналися навіть ті, що наукою особливо не цікавилися. Ім'я **Клима Чурюмова** зазвучало на провідних світових телеканалах і з'явилося на шпальтах друкованих ЗМІ. Торік 12 листопада космічний апарат «**Розетта**» спрямував на поверхню комети спусковий апарат «**Філі**». За цим історичним моментом і величезним кроком на шляху до розгадки таємниці виникнення Сонячної системи в прямому ефірі спостерігали сотні тисяч людей. Комету, на яку приземлився «**Філі**», відкрили в жовтні 1969 року українські астрономи **Клим Чурюмов** і **Світлана Герасименко**.

29 квітня в Переяслав-Хмельницькому педагогічному університеті імені Григорія Сковороди відбувся круглий стіл «**Клим Чурюмов — людина сторіччя**», організований бібліотекою вишу. Співorganizаторами заходу виступили Наукова бібліотека ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, Київський планетарій товариства «Знання», Харківський планетарій імені Ю. О. Гагаріна, Музей космосу Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» та Міжнародне філософсько-космологічне товариство.

Слід підкреслити, що круглий стіл «**Клим Чурюмов — людина сторіччя**» відбувався у рамках культурно-просвітницького проекту «**Космічна Україна**», який вже п'ять років активно діє на базі книгозбірні Переяслав-Хмельницького педагогічного університету імені Григорія Сковороди.

29 квітня у конференц-залі імені Василя Сухомлинського було особливо багатолюдно — тут зібралися студенти зі всіх факультетів, співробітники та науковці університету, педагоги, школярі, бібліотекарі, музейники, всі, кому тема космосу цікава і близька. Така увага до круглого столу не випадкова, адже на наукове зібрання завітали директор Харківського планетарію імені Ю. О. Гагаріна, секретар Союзу планетаріїв України **Галина Железняк** та сам **Клим Чурюмов**, всесвітньовідомий український астрофізик, першовідкривач комет Чурюмова-Герасименко (1969) та Чурюмова-Солодовникова (1986), директор Київського планетарію, член-кореспондент Національної академії наук України.

Відкрила засідання круглого столу директор бібліотеки Переяслав-Хмельницького педагогічного університету імені Григорія Сковороди, одна із авторів культурно-просвітницького проекту «Космічна Україна» **Ольга Шкира**. Із найщирішими вітаннями до учасників круглого столу звернувся перший проректор університету **Валерій Хомич**. Він, зокрема, зазначив: «Завдяки ідеї вченого-філософа, професора **Олега Олександровича Базалука** було започатковано проект «Космічна Україна», до якого активно долучилася бібліотека університету і який подарував зустрічі з непересічними особистостями нашого часу. Ви чудово пам'ятаєте зустріч в університеті із першим космонавтом незалежної України **Леонідом Каденюком**, яка проходила у рамках цього проекту. Сьогодні ж Вашій увазі пропонується децю інший формат — зустріч із видатними особистостями у галузі дослідження космічного простору. Якщо звернутися до біографії **Клима Чурюмова**, то він уже більше 60-ти років плідно працює в цій галузі як у науковому плані, так і в практичній реалізації проектів. Переяславщина ж особлива тим, що в нас є Музей космо-

су, який заснував патріарх переяславських музеїв Михайло Сікорський. Його цінні надбання березуть нині молоді науковці».

Від імені вченої ради університету **Валерій Хомич** нагородив **Клима Чурюмова** та **Галину Железняк** почесними відзнаками університету — медалями Михайла Сікорського за вагомий вклад, який вони вносять у виховання підростаючого покоління та їх просвітницьку діяльність.

Вітаючи поважне зібрання, директор бібліотеки університету **Ольга Шкура** підкреслила: «У нас стартував і вже п'ять років діє культурно-просвітницький проект “Космічна Україна”. У рамках проекту в університеті побачив світ цікавий альманах, який розповідає про космічну Переяславщину [Космічна Україна, 2012]. Гордимся ми й тим, що книгозбірня університету співпрацює із першим космонавтом незалежної України Леонідом Каденюком. А в грудні минулого року дружньому бібліотечному колективу пощастило побувати в Київському планетарії і познайомитися особисто з Климом Чурюмовим. Бібліотекарі отримали незабутні враження та безцінну інформацію, адже Клим Іванович особисто прочитав нам лекцію про космічну місію “Розетта”. Доступно, зрозумілою мовою і настільки щиро, що вона дійшла до наших сердець».

Про унікальний експеримент у космосі — космічну місію «Розетта» повів мову Клим Чурюмов. Його змістовна й цікава лекція так і називалася — **«Космічна місія “Розетта” — проект тисячоліття»**. Всесвітньовідомий вчений наголосив, що повністю поділяє думку колег щодо значення місії «Розетта», яку можна порівняти з першим польотом людини в космос чи висадкою на Місяць. Клим Іванович розповів: «Вперше у 2004 році Європейське космічне агентство вирішило запустити апарат для вивчення комети. Спочатку вчені збирались відправити «Розетту» на комету Віртанена. Але старт відклали, і небесне тіло змінило траєкторію. Заміною стала комета Чурюмова-Герасименко, оскільки її траєкторія добре вивчена і можна було точно врахувати момент наближення модуля. Для чого потрібно вивчати комети? Науковці знають, що це капсули часу. Тобто вони зберігають первинну речовину, з якої утворилися Сонце і планети. Але в планетах і на Сонці ця речовина змінилася дуже сильно, а в кометах вона залишилася в первісному стані. Ми будемо знати, з якої речовини виникло Сонце, наша Земля, якою вона була молодію. Зараз це буде уточнено. Це перше.

Друге. Звідки на Землі з'явилась вода? Геологи кажуть одне, гідрологи — інше. Але астрономи вважають, що комети занесли воду на Землю 3,4 мільярда років тому приблизно. Чому? Тому що кометне ядро складається на 70-80 % з криги. Коли Земля була гаряча, кометні ядра трильйонами падали на Землю, крига танула, впадини заповнилися водою.

Звідки органічна речовина потрапила? У кометах знайдений гліцин. Живі істоти не можуть жити без цієї амінокислоти. Зараз у кометах будуть шукати інші амінокислоти. Якщо будуть знайдені інші амінокислоти, то можна буде однозначно сказати, що життя виникло з тієї органіки, яка була занесена кометними ядрами». За словами астронома, модуль «Філі» вже передав на Землю формули речовин, з яких складається комета. Наразі вчені займаються їх розшифровкою. Також вчений розповів учасникам круглого столу про

сутність комет, легенди та історії різного періоду розвитку людства, пов'язані з кометами та їх впливом на свідомість людей.

Під час свого виступу Клим Чурюмов наголосив: *«Я завжди повторюю, що я українець. Для мене це принципове питання. Я народився в Миколаєві, Світлана Герасименко, разом з якою ми відкрили комету, — в Баришівці на Київщині. Це абсолютно українська комета і досягнення України. Мені дуже образливо, коли мене називають російським чи радянським ученим. Під час посадки модуля всі іноземні мас-медіа — США, Канади, Європи — називали комету українською, а нас, звичайно, — українськими відкривачами.*

Але були там і журналісти з російського каналу НТВ — нахабні, безцеремонні, розштовхували всіх. Я їм сказав, що відповім на запитання за умови, що вони не назвуть мене в своїх репортажах радянським ученим. Вони присягалися, що виконають мою вимогу. А коли в Росії вийшли ці сюжети, мене разів десять назвали саме радянським ученим».

Нагадаємо, 2 березня 2004 року до небесного тіла Чурюмова-Герасименко з космодрому «Куру», що у Французькій Гвіані, стартував 3-тонний космічний апарат — дослідницький зонд «Розетта». За запрошенням Європейського космічного агентства Клим Чурюмов їздив «проводжати» «Розетту» на космодром. Назву місія отримала від знаменитого каменя, знайденого наполеонівськими солдатами поблизу єгипетського міста Розетта. Збережені на ньому написи на трьох мовах дозволили розшифрувати ієрогліфи. Вчені сподіваються, що місія «Розетта» дозволить, нарешті, розкрити таємницю походження Землі і життя на ній, бо тільки на кометах можна знайти ту первісну речовину, з якої утворилася наша планета.

По дорозі до комети Чурюмова-Герасименко за десять років ракета обігнула Землю, потім облетіла Марс і, провівши вивчення червоної планети, використовуючи її гравітаційне поле, пішла далі. Відповідно до програми польоту, зонд наблизився до п'ятикілометрового ядра і направив до нього спускний модуль «Філі» з науковими приладами. Стиковка з ядром комети відбулася 12 листопада 2014 року. До цього дослідження Сонячної системи не проводилися. За посадкою модуля «Філі» на комету український астроном Клим Чурюмов спостерігав з офісу Європейського космічного агентства в місті Дармштадт (*Німеччина*).

Учениця Кліма Чурюмова, колишній музейник, а нині кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри математики і інформатики та методики навчання **Надія Філоненко** наголосила на тому, що у 80-х роках минулого століття саме завдяки допомозі Кліма Івановича в Музеї космосу НІЕЗ «Переяслав» з'явилися чудові експонати: камера для фотографування нічного неба, раритети 30-х років ХХ століття — низькочастотний радіоприймач, барограф, термограф, гігрограф, альбом цінних фотознімків та ін.

Надзвичайно цікавим і змістовним був виступ директора Харківського планетарію **Галини Железняк**. Виступаючи перед учасниками круглого столу, вона підкреслила: *«У Переяслав-Хмельницькому університеті я втретє. І кожний мій приїзд — це якесь нове відкриття для мене, це неабиякий захват від того, як цілеспрямовано розвивається заклад. Я бачу як конференц-зали, аудиторії, коридори, університет загалом, стають все більш естетичними, комфортабельними, відразу помітно, що тут дбають про студентів та їх*

зручності, турбуються про молодь і наше майбутнє [Космические путешествия, 2012].

Переяслав-Хмельницький — одне із моїх найулюбленіших міст. Університет, в якому відбувається цей чудовий круглий стіл, носить ім'я Григорія Сковорода. А Сковорода — це ключова фігура в розвитку світового космізму! Саме Сковорода підкреслив не тільки ідею Платона про те, що є великий космос — макрокосмос і мікркосмос — людина, а й вказував на світ символів як третю іпостась. Тут доречно провести логічні паралелі із сучасністю. Так, місія “Розетта” розпочалась в 2004 році, коли ніхто ще не знав, що станеться на нашій планеті за десять років. І саме в 2014 році, коли Україну охопили такі буремні події, місія “Розетта” чудово виконала свою функцію. Про Україну тоді заговорив увесь світ не лише як про територію конфлікту, який відбувається через зовнішню агресію, а й як про державу, яка багато десятиліть присвятила поглибленому дослідженню космосу і в якій є чудова наука. Ось у цьому символ, про який говорив ще Григорій Сковорода!

Без України світ не проживе з точки зору космічних досліджень. Усі космічні кораблі, які сьогодні запускаються з космодрому Байконур, керуються системами управління, зробленими в Україні. Що означає відмовитися від українських систем управління? Це означає поставити космонавтів і астронавтів на межу вкрай ризикованих польотів із непередбаченими катастрофічними наслідками.

До слова, якщо ми поставимо в ряд портрети великих геніальних конструкторів, половина з них будуть українцями або ж матимуть українське коріння. Людина, яка перша в історії запустила ракети на європейському просторі — це полтавець Олександр Засядько. Він народився в 1779 році. Можна сказати, що з того часу космонавтика, яка живиться українською землею, славно піднімається увись. Житомир — батьківщина Корольова, мати Ціолковського походить з-під Полтави. Ось чим потрібно гордитися!

До речі, всесвітньовідомий філософ Григорій Сковорода дуже любив Слобожанщину і знайшов свій вічний спокій саме на Харківщині. Це ще один символ, який поєднує Харківщину і Переяславщину. Тому мене завжди манить Переяславська земля».

Галина Железняк люб'язно подарувала книгозбірні Переяслав-Хмельницького педагогічного університету дві книги — Володимира Платонова «Янгель. Орбіти життя» та книгу власного авторства «Космонавтика. Відкриття Всесвіту». Михайло Янгель — знаменитий конструктор двигунів, які дозволяють ракетам до цього часу надійно і якісно літати в космос. У книзі багато фотознімків та цікавого матеріалу, що стосується розвитку космонавтики і сучасного ракетобудування, зокрема, йдеться про надзвичайно потужну українську ракету «САТАНА». Зі щирими словами «Студентам-мрійникам та ентузіастам-викладачам, хранителям знань університету Переяслава-Хмельницького, де творив мир один із видатних космістів Григорій Сковорода, із побажаннями єдності, радості, добра та космічного злету» Галина Железняк передала обидві книги директору бібліотеки університету Ользі Шкирі. Крім цього, директор Харківського планетарію нагородила Ольгу Іванівну грамотою за розвиток ідей космічного мислення та активну роботу з популяризації досягнень світової космонавтики, філософії космізму, пропаганди ключової ролі України в освоєнні космосу.

Український вчений-філософ, доктор філософських наук, професор, голова Міжнародного філософсько-космологічного товариства **Олег Базалук** «Дійсно, вже п'ять років успішно реалізовується культурно-просвітницький проєкт “Космічна Україна”, але ще в 2004 році на базі Переяслав-Хмельницького педагогічного університету ми провели I Міжнародну конференцію, на основі якої було засноване Міжнародне філософсько-космологічне товариство. На даний час це товариство об'єднує більше 150 вчених із 20 країн світу і працює за двома напрямками: космічні подорожі (ми приймаємо участь в грантових програмах Гарвардського університету, де розробляємо особливості поведінки мозку людини в умовах невагомості) [Базалук, 2010а; Базалук, 2012а; Космические путешествия, 2010; Космические путешествия, 2012] та космічна освіта (ми вже подали заявку і будемо приймати участь в роботі комісії ООН, яка займається цією проблематикою) [Базалук, 2010; Базалук, 2012; Базалук, 2013; Образ, 2011; Образ, 2012; Образ, 2013; Bazaluk, 2013; Bazaluk, 2014; Future, 2014]. Сьогодні в Міжнародне філософсько-космологічне товариство входять вчені з Сорбонни, Колеж де Франс, провідних університетів Сполучених Штатів Америки. Ми приймаємо участь в розробці інтегральної моделі еволюції “Big History”, яка вивчає особливості розвитку Всесвіту. У 2004 році Міжнародне філософсько-космологічне товариство заснувало журнал “Філософія і космологія”, який нині входить до 12 світових науково-метричних баз [Philosophy, 2008; Philosophy, 2009; Philosophy, 2010; Philosophy, 2011; Philosophy, 2012; Philosophy, 2013; Philosophy, 2014; Philosophy, 2015].

Переяславщина — це дійсно космічна земля і маємо надію, що найближчим часом нам вдасться залучити провідних фахівців у сфері космосу з України, Росії та інших країн і провести масштабну конференцію на базі Переяслав-Хмельницького педагогічного університету. Щиро сподіваюся, що ми гідно зарекомендуємо себе і ввійдемо в історію, адже не обов'язково приймати участь в технічних розробках, але бути засновником космічної освіти — наш прямий обов'язок».

У другій частині круглого столу присутні мали змогу познайомитися з іншими захопленнями Кліма Чурюмова, адже він не лише всесвітньовідомий астроном, а й дитячий письменник. В інформаційно-ресурсній залі «Чумацький шлях» відбулася презентація дитячих книг відомого вченого. Дошкільники та молодші школярі продекламували вірші, а у виконанні сімейного тріо **Тамари Лисенко** «Березки» прозвучав музичний твір Бертольда Кемпферта «Подорожні в ночі». У свою чергу старший викладач **Людмила Білоусько** та студенти факультету педагогіки і психології презентували рукотворну книгу-ширму з віршами Кліма Чурюмова.

Усі охочі мали чудову можливість отримати автографи Кліма Чурюмова на його книгах для дитячого читання та листівках-колажах, а також автографи Олега Базалука на його книзі «Космические путешествия» [Базалук, 2012].

У рамках роботи круглого столу увазі учасників було запропоновано виставково-інформаційні та мистецькі експозиції у бібліотечному просторі університету, серед яких — мистецький вернісаж «**Космос далекий і близький**» (підготовлений студентами педагогічного факультету під керівництвом кандидата педагогічних наук **Тетяни Носаченко** та викладача кафедри мис-

тецьких дисциплін Світлани Палюкенієне і учнями Переяслав-Хмельницької дитячої художньої школи); авторська етнічна виставка доцента кафедри мистецьких дисциплін **Ольги Стрілець «Космос душі і серця»**; книжкова виставка **«Загадковий світ космосу»**; мистецька виставка **«Зоряний слід комети Чурюмова-Герасименко»** (підготовлена студентами педагогічного факультету під керівництвом Тетяни Носаченко і Світлани Палюкенієне); художня виставка **«Краплинки українського Всесвіту»** (підготовлена вихованцями Переяслав-Хмельницької дитячої художньої школи) [Шкира, 2011].

На завершення роботи круглого столу гості та учасники наукового зібрання відвідали з екскурсією Музей космосу Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

Нині колектив бібліотеки університету виношує ідею створення в Переяслав-Хмельницькому педагогічному університеті власного мікропланетарію [Базалук, 2012а; Шкира, 2011]. Ви запитаете — навіщо в педагогічному виші планетарій? Відповідь очевидна — у освітньому і виховному значенні планетаріїв. Сучасне суспільство, яке хоче бачити для себе перспективу розвитку, потребує людей освічених і здатних до творчої роботи в науці і техніці. Завжди була і є потреба не тільки дати знання, але й, як кажуть, запалити «іскру Божу», збудити уяву, допитливість. Тому все важливішим стає принцип: вчитись може і має бути цікаво. А планетарій за допомогою найсучаснішої техніки пробуджує інтерес до дивовижних речей, відкритих в оточуючому світі. Він може стати справжнім культурно-пізнавальним центром найсучасніших мультимедійних технологій, місцем, де практично вивчаються можливості їх застосування в освіті та мистецтві.

References

- Базалук, 2010 — Базалук О.А. Философия образования в свете новой космологической концепции. Учебник / Олег Базалук — Киев: Кондор, 2010. — 458 с.
- Базалук, 2010а — Базалук О. О. Космічні подорожі: науково-філософське підґрунтя / Наукові записки КУТЕП (Серія: Філософські науки) Вип. 7. — Київ: КУТЕП, 2010. — С. 36-55.
- Базалук, 2012 — Базалук О. А. Космические путешествия — путешествующая психика: курс лекций. — К.: КНТ, 2012. — 424 с.
- Базалук, 2012а — Базалук О. Бібліотека як перший крок до космосу — космосу знань. / Космічна Україна. Переяславщина: альманах. — Переяслав-Хмельницький; Київ: ЦУЛ, 2012. — С. 79-83.
- Базалук, 2013 — Базалук О. А. Космическое образование: новые реалии. / Образ человека будущего: Кого и Как воспитывать в подрастающих поколениях: коллективная монография. Том 3 / Под ред. О.А. Базалук — Киев: МФКО, 2013. — С. 13-26.
- Космические путешествия, 2010 — Космические путешествия: наука, образование, практика. Материалы Международной научно-практической конференции 2 декабря 2010 года. — Киев: КУТЭП, 2010. — 257 с.

- Космічна Україна*, 2012 — Космічна Україна. Переяславщина: альманах / [авт. просвіт. проекту: О. О. Базалук, О. І. Шкира; гол. ред. ради. Л. К. Каденюк]. — Переяслав-Хмельницький; К.: ЦУЛ, 2012. — 144 с.
- Космические путешествия*, 2012 — Космические путешествия: коллективная монография / Под ред. О. А. Базалука — Харьков: МФКО, ФЛП Коваленко А.В., 2012. — Т. 2. — 240 с.
- Образ*, 2011 — Образчеловекабудущего: *Кого и Как* воспитыватьвподрастающих поколениях: коллективная монография. / Под ред. *О. А. Базалука*. — Киев: Кондор, 2011. — Т.1. — 328 с.
- Образ*, 2012 — Образчеловека будущего: *Кого и Как* воспитыватьвподрастающих поколениях: коллективная монография / Под ред. О. А. Базалука — Киев: Издательский дом «Скиф», 2012. — Т. 2. — 408 с.
- Образ*, 2013 — Образчеловека будущего: *Кого и Как* воспитыватьв подрастающих поколениях: коллективная монография / Под ред. *О. А. Базалука* — Киев: МФКО, 2013. — Т.3. — 340 с.
- Шкира*, 2011 — Шкира О. И. Вузовская библиотека как среда формирования личности студента / Образ человека будущего: *Кого и Как* воспитывать в подрастающих поколениях: коллективная монография. / Под ред. *О. А. Базалука*. — Киев: Кондор, 2011. — Т.1. — С.224-230.
- Bazaluk*, 2013 — Bazaluk O., Blazhevich T. Cosmic Education: Formation of a Planetary and Cosmic Personality. / *Философия и космология (Philosophy and Cosmology)* — Kiev: ISPC, 2013. — P.147–160.
- Bazaluk*, 2014 — Bazaluk Oleg Neurophilosophy in the Formation of Planetary-Cosmic Personality / *Future Human Image 1 (4)* — Kyiv: ISPC, 2014. — P. 5-13
- Future*, 2014 — *Future Human Image 1 (4)*: научный журнал — Киев: МФКО, 2014 — 172 с.
- Philosophy*, 2008 — *Philosophy & Cosmology 2008 (Vol. 7)*: academic journal / editor-in-chief Oleg Bazaluk — Poltava: ISPC, 2008 — 219 p.
- Philosophy*, 2009 — *Philosophy & Cosmology 2009 (Vol. 8)*: academic journal / editor-in-chief O. Bazaluk — Poltava: ISPC, 2009 — 312 p.
- Philosophy*, 2010 — *Philosophy & Cosmology 2010 (Vol. 9)*: academic journal / editor-in-chief O. Bazaluk — Poltava: ISPC, 2010 — 298 p.
- Philosophy*, 2011 — *Philosophy & Cosmology 2011 (Vol. 10)*: scientific journal / editor-in-chief O. Bazaluk — Kiev: ISPC, 2012 — 219 p.
- Philosophy*, 2012 — *Philosophy & Cosmology 2012 (Vol. 11)*: academic journal / editor-in-chief O. Bazaluk — Kiev: ISPC, 2013 — 237 p.
- Philosophy*, 2013 — *Philosophy & Cosmology 2013 (Vol.12)*: academic journal / editor-in-chief O. Bazaluk — Kiev: ISPC, 2014 — 244 p.
- Philosophy*, 2014 — *Philosophy and Cosmology 2014 (Vol.13)*: academic journal / editor-in-chief O. Bazaluk — Kiev: ISPC, 2014 — 283 p.
- Philosophy*, 2015 — *Philosophy and Cosmology 2015 (Vol.14)*: academic journal / editor-in-chief O. Bazaluk — Kiev: ISPC, 2015 — 279 p.

References

- Bazaluk O. A. *Filosofiya obrazovaniya v svete novoi kosmologicheskoi kontseptsii. Uchebnik* — Kiev: Kondor, 2010. — 458 s.
- Bazaluk O. O. *Kosmichni podorozhi Naukova-filosofske pidrruntya / Naukovi notes Kutepov (Seriya: Filosofski science) Vip. 7.-* Kiev: KUTEP, 2010. — P. 36-55.
- Bazaluk O. A. *Kosmycheskye puteshestvyaya — puteshestvuyuschaya psuxika: Lectures.* — K.: CST, 2012. — 424 p.
- Bazaluk O. A. *Kosmycheskoe Obrazovanie: Novue realyy. / Obraz cheloveka bydyschego, Kogo u Kak vospytivat in podrastayuschyh pokolenuyax: kollektivnaya monohrafiya. Tom 3 / Ed. OA Bazaluk* — Kiev: MFKO, 2013. — P. 13-26.
- Kosmycheskye puteshestvyaya: nayka, obrazovanie, practika. Materials Mezhdunarodnoy scientific conference on December 2, 2010.* — Kiev: KUTЭP, 2010. — 257 p.
- Kosmichna UKRAINE. Pereyaslavschny: Almanac / [authors. prosvit. Project: OO Bazaluk, O. I. Shkiryа; goal. Ed. sake. LK Kadeniuk].* — Pereyaslav-Khmelnysky; K.: TSUL, 2012. — 144 p.
- Kosmycheskye puteshestvyaya: kollektivnaya monohrafiya / Ed. OA Bazaluk* — Kharkiv: MFKO, FLP Kovalenko AV, 2012. — T. 2. — 240 p.
- Obraz cheloveka bydyschego, Kogo u Kak vospytivat in podrastayuschyh pokolenuyax: kollektivnaya monohrafiya. Tom 1 / Ed. OA Bazaluk* — Kiev: Kondor, 2011. — 328 s.
- Obraz cheloveka bydyschego, Kogo u Kak vospytivat in podrastayuschyh pokolenuyax: kollektivnaya monohrafiya. Tom 2 / Ed. OA Bazaluk* — Kiev: Skif, 2012. — 408 s.
- Obraz cheloveka bydyschego, Kogo u Kak vospytivat in podrastayuschyh pokolenuyax: kollektivnaya monohrafiya. Tom 3 / Ed. OA Bazaluk* — Kiev: MFKO, 2013. — 340 s/
- Shkura O. *I Vuzovskaya biblioteka kak sreda formirovaniya lichnostu studenta / Obraz cheloveka bydyschego, Kogo u Kak vospytivat in podrastayuschyh pokolenuyax: kollektivnaya monohrafiya. Tom 1 / Ed. OA Bazaluk* — Kiev: Kondor, 2011. — S.224-230.
- Bazaluk O., Blazhevich T. *Cosmic Education: Formation of a Planetary and Cosmic Personality. / Философия и космология (Philosophy and Cosmology)* — Kiev: ISPC, 2013. — P.147-160.
- Bazaluk Oleg *Neurophilosophy in the Formation of Planetary-Cosmic Personality / Future Human Image 1 (4)* — Kyiv: ISPC, 2014. — P. 5-13
- Future Human Image 1 (4): научный журнал* — Киев: МФКО, 2014 — 172 с.
- Philosophy & Cosmology 2008 (Vol. 7): academic journal / editor-in-chief Oleg Bazaluk* — Poltava: ISPC, 2008 — 219 p.
- Philosophy & Cosmology 2009 (Vol. 8): academic journal / editor-in-chief O. Bazaluk* — Poltava: ISPC, 2009 — 312 p.
- Philosophy & Cosmology 2010 (Vol. 9): academic journal / editor-in-chief O. Bazaluk* — Poltava: ISPC, 2010 — 298 p.

Зражевський Сергій Клим Чурюмов: «Я завжди повторюю, що я — українець.
Для мене це принципове питання»

Philosophy & Cosmology 2011 (Vol. 10): scientific journal / editor-in-chief O. Bazaluk — Kiev: ISPC, 2012 — 219 p.

Philosophy & Cosmology 2012 (Vol. 11): academic journal / editor-in-chief O. Bazaluk — Kiev: ISPC, 2013 — 237 p.

Philosophy & Cosmology 2013 (Vol.12): academic journal / editor-in-chief O. Bazaluk — Kiev: ISPC, 2014 — 244 p.

Philosophy and Cosmology 2014 (Vol.13): academic journal / editor-in-chief O. Bazaluk — Kiev: ISPC, 2014 — 283 p.

Philosophy and Cosmology 2015 (Vol.14): academic journal / editor-in-chief O. Bazaluk — Kiev: ISPC, 2015 — 279 p.